

Świadomy obywatel w cyfrowym świecie - jak rozpoznać dezinformację?

Minister
Edukacji

Fundacja
Ypsilon Art

Zadanie w ramach programu **Ministra Edukacji** pod nazwą
„Młodzi obywatele” na 2025 r.

„Świadomy obywatel w cyfrowym świecie - jak rozpoznać dezinformację?”

Projekt „Świadomy obywatel w cyfrowym świecie - jak rozpoznać dezinformację?” realizowany jest przez Fundację Ypsilon Art w ramach programu Ministra Edukacji „Młodzi Obywatele”.

Naszym celem jest wsparcie młodzieży w wieku 13-18 lat w rozwijaniu umiejętności krytycznego myślenia i świadomego korzystania z mediów cyfrowych.

W dobie Internetu, sztucznej inteligencji i ogromnej ilości treści online łatwo natrafić na fake newsy, manipulacje czy dezinformację, które mogą wpływać na decyzje jednostek, kształtować opinię publiczną, a nawet zagrażać bezpieczeństwu społecznemu.

Dlatego w ramach projektu:

- organizujemy 25 warsztatów edukacyjnych dla młodzieży,
- przygotowujemy materiały dydaktyczne (scenariusze zajęć, karty pracy, infografiki, quizy),
- udostępniamy platformę internetową z materiałami,
- prowadzimy kampanię społeczną dotyczącą rozpoznawaniu i przeciwdziałaniu dezinformacji,
- kończymy projekt debatą finałową pt. „Jak chronić społeczeństwo przed dezinformacją?” z udziałem ekspertów, edukatorów i młodzieży.

Projekt realizowany jest od czerwca do listopada 2025 roku.

Naszym przesłaniem jest:

„To nie tylko edukacja - to świadome obywatelstwo w erze cyfrowej”.

Zadanie współfinansowane jest ze środków Ministra Edukacji w ramach programu
„Młodzi obywatele” na 2025 r.

Misja projektu

Naszą misją jest kształtowanie świadomych i odpowiedzialnych obywateli w erze cyfrowej - takich, którzy potrafią odróżniać prawdę od manipulacji, krytycznie analizować informacje i podejmować samodzielne decyzje.

Chcemy pokazać młodym ludziom, że wiedza i krytyczne myślenie są najlepszą obroną przed dezinformacją.

Wizja projektu

Wyobrażamy sobie społeczeństwo, w którym:

- młodzi ludzie nie dają się zwieść fake newsom i clickbaitom,
- sztuczna inteligencja jest używana odpowiedzialnie - jako narzędzie do weryfikacji, a nie manipulacji,
- media cyfrowe służą budowaniu dialogu, a nie podziałów,
- każdy obywatel jest świadomy wpływu informacji na bezpieczeństwo społeczne.

Dlaczego mówimy o dezinformacji i AI?

Żyjemy w czasach, w których **informacja jest jednym z najważniejszych zasobów**. Każdego dnia korzystamy z Internetu, mediów społecznościowych i komunikatorów. To, co tam widzimy, wpływa na nasze decyzje, emocje i sposób postrzegania świata. Jednak obok rzetelnych wiadomości coraz częściej pojawiają się:

- **dezinformacja** - fałszywe lub zmanipulowane treści rozpowszechniane celowo,
- **fake newsy** - sensacyjne wiadomości, które udają prawdziwe,
- **manipulacje medialne** - techniki wywołujące emocje, które utrudniają obiektywny odbiór.

Dziś w tworzeniu takich treści ogromną rolę odgrywa **sztuczna inteligencja (AI)**.

- Może być używana do generowania fałszywych obrazów, filmów (deepfake), tekstów czy komentarzy.
- Może też **pomagać w obronie** - wspiera fact-checkerów, analizuje treści i wskazuje manipulacje.

Dlatego tak ważne jest, aby młodzi ludzie:

- **rozpoznawali zagrożenia** związane z dezinformacją,
- **znali techniki manipulacji** stosowane w mediach,
- **potrafili korzystać z AI odpowiedzialnie**, rozumiejąc jej potencjał i ograniczenia.

Mówimy o dezinformacji i AI, ponieważ **świadomy obywatel XXI wieku** to ktoś, kto nie tylko odbiera informacje, ale potrafi je krytycznie analizować i podejmować własne, niezależne decyzje.

SŁOWNICZEK POJĘĆ – Świadomy obywatel w cyfrowym świecie

Pomoc edukacyjna dla uczniów i nauczycieli w zrozumieniu kluczowych terminów związanych z dezinformacją, AI, mediami społecznościowymi i krytycznym myśleniem.

1. INFORMACJA I DEZINFORMACJA

Informacja

Rzetelna wiadomość oparta na faktach, przekazana w sposób obiektywny i zrozumiały.

Źródło informacji

Miejsce lub osoba, od której pochodzi dana informacja. Rzetelne źródła podają autora, datę, kontekst i są znane z wiarygodności.

Misinformacja

Błędna informacja rozpowszechniana **bez złej woli** – np. przez pomyłkę, niewiedzę, zaufanie do niepewnego źródła.

Dezinformacja

Fałszywa lub zmanipulowana informacja, **rozpowszechniana celowo** w celu wprowadzenia odbiorcy w błąd. Może służyć interesom politycznym, ekonomicznym lub społecznym.

Fake news

Sensacyjna wiadomość **udająca prawdziwą**, często szerzona w mediach społecznościowych. Może być wynikiem zarówno misinformacji, jak i dezinformacji.

Manipulacja informacją / medialna

Celowe przedstawienie danych w sposób zniekształcający rzeczywistość – przez pomijanie kontekstu, wybiórczość, emocjonalny język lub fałszywe zestawienia faktów.

2. NARZĘDZIA I ZJAWISKA W SIECI

Clickbait

Chwytliwy, często przesadzony lub fałszywy nagłówek mający na celu zachęcenie do kliknięcia. Treść często nie odpowiada zapowiedzi.

Zmanipulowany kontekst

Użycie prawdziwej treści (np. zdjęcia), ale w fałszywym opisie, by zmienić znaczenie lub wprowadzić w błąd.

Filtr emocjonalny

Treść, która ma na celu wywołać **silne emocje** (strach, gniew, współczucie), często stosowana w dezinformacji.

Odwrotne wyszukiwanie obrazu

Technika sprawdzania autentyczności zdjęć – umożliwia znalezienie oryginalnego źródła grafiki i wcześniejszego kontekstu jej użycia.

Fact-checking

Proces weryfikacji informacji pod względem **zgodności z faktami i rzetelności źródła**. Wykonywany ręcznie lub przy pomocy narzędzi (np. Snopes, Google Fact Check, InVID).

3. SZTUCZNA INTELIGENCJA (AI) I AUTOMATYZACJA**AI (sztuczna inteligencja)**

Technologie pozwalające maszynom na analizowanie danych, uczenie się i podejmowanie decyzji. Może być wykorzystywana **zarówno do tworzenia, jak i wykrywania dezinformacji**.

Generatywna AI

Rodzaj AI zdolny do tworzenia nowych treści (tekstów, obrazów, filmów) – np. ChatGPT, DALL-E, Midjourney. Może generować zarówno wartościowe treści, jak i fake newsy czy deepfake'i.

Algorytmy wykrywania dezinformacji

Systemy AI analizujące teksty, obrazy i filmy pod kątem fałszu. Wyszukują cechy typowe dla fake newsów – np. clickbaity, błędne źródła, nadmierną emocjonalność.

Automatyczna moderacja treści

Systemy platform społecznościowych, które usuwają, ograniczają lub oznaczają treści uznane za szkodliwe lub nieprawdziwe (np. poprzez oznaczenia typu: „Informacja może być nieprawdziwa”).

AI w fact-checkingu

Zastosowanie sztucznej inteligencji do automatycznej analizy faktów, zdjęć, wypowiedzi publicznych – np. w czasie rzeczywistym w mediach społecznościowych.

4. TECHNIKI MANIPULACJI**Cherry-picking**

Wybieranie tylko tych danych, które wspierają określoną narrację, ignorując fakty, które jej przeczą.

Framing (ramowanie przekazu)

Sposób przedstawienia informacji, który **wpływa na sposób jej odbioru** – np. ukazanie tej samej sytuacji jako sukcesu lub porażki.

Retoryka strachu

Stosowanie przerażających obrazów i słów, aby wywołać lęk i skłonić do określonych decyzji.

Narracja alternatywna

Fałszywa wersja rzeczywistości, często przedstawiana jako „prawda ukrywana przed społeczeństwem”. Podstawa wielu teorii spiskowych.

5. ZACHOWANIA ONLINE I SYSTEMY WPŁYWU

Bańka informacyjna

Sytuacja, w której użytkownik widzi głównie treści zgodne z jego poglądami – skutek działania algorytmów i personalizacji. Może prowadzić do zamknięcia się na inne perspektywy.

Algorytmy mediów społecznościowych

Mechanizmy decydujące, co widzisz w swoim feedzie. Działają na podstawie Twojej aktywności i preferencji.

Polaryzacja społeczna

Podział społeczeństwa na skrajne grupy, często podsycany przez dezinformację i bańki informacyjne.

6. ZAGROŻENIA CYFROWE

Deepfake

Fałszywe nagranie audio/video stworzone przez AI. Przedstawia osoby mówiące lub robiące rzeczy, których **faktycznie nie zrobili**.

Bot (internetowy)

Zautomatyzowane konto, które automatycznie publikuje treści, komentuje lub lajkuje – często w kampaniach dezinformacyjnych.

Trolle / Farma trolli

Ludzie lub zorganizowane grupy, które celowo **manipulują opinią publiczną** w internecie – przez prowokacje, kłamstwa,

spamowanie lub sianie chaosu.

7. KRYTYCZNE MYŚLENIE I EDUKACJA

Krytyczne myślenie

Umiejętność samodzielnego, logicznego analizowania informacji, rozpoznawania manipulacji, oceniania źródeł i formułowania wniosków.

Symulacja dezinformacji

Ćwiczenie edukacyjne polegające na analizie, tworzeniu lub rozbrajaniu fake newsów – w celu zrozumienia ich struktury i skutków.

Etyka informacji

Zasady odpowiedzialnego korzystania z mediów – m.in. niepowielanie fałszu, weryfikowanie źródeł, szacunek dla odbiorców.

Efekt potwierdzenia (confirmation bias)

Skłonność do szukania i wierzenia tylko w te informacje, które **potwierdzają nasze wcześniejsze przekonania**, ignorując inne dane.

Heurystyka dostępności

Uleganie treściom, które są łatwo dostępne, popularne lub często powtarzane – co sprawia, że **wydają się bardziej prawdziwe**.

Zasady krytycznego myślenia

Świadomy odbiorca informacji to ktoś, kto **nie daje się nabrać na fake newsy, clickbaity i manipulacje**.

Warto pamiętać o prostych zasadach:

5 kroków świadomego odbiorcy informacji

1. **Sprawdź źródło** – kto jest autorem, czy to rzetelne medium, czy anonimowy profil?
2. **Przeczytaj całość, nie tylko nagłówek** – clickbait kusi, ale treść często mówi coś innego.
3. **Zastanów się nad emocjami** – jeśli wiadomość wzbudza silny gniew, strach lub euforię, zatrzymaj się i sprawdź fakty.
4. **Zweryfikuj w kilku miejscach** – porównaj informacje z innych źródeł, skorzystaj z fact-checkingu.
5. **Nie udostępniaj bez sprawdzenia** – zanim klikniesz „udostępnij”, pomyśl: czy na pewno nie powielam fake newsa?

5 CECH FAŁSZYWEJ INFORMACJI

SENSACYJNOŚĆ pokazuje temat w sposób przesadny, szokujący	
MANIPULACJA celowe zmienianie, pomijanie lub eksponowanie wybranych danych	
DEZINFORMACJA celowo fałszywa lub zmanipulowana wiadomość	
MANIPULACJA EMOCJONALNA wywołuje silne emocje	
FRAGMENTARYCZNOŚĆ ignorowanie szerszego kontekstu	

Twoja moc to krytyczne myślenie!

Każdy z nas ma wpływ na to, czy Internet będzie pełen wartościowych treści, czy manipulacji.

Bądź świadomym obywatelem w cyfrowym świecie.

KARTY PRACY

5 CECH FAŁSZYWEJ INFORMACJI

Zanim uznasz informację za prawdziwą, sprawdź te 5 punktów.

Zaznacz ✓ TAK lub ✗ NIE przy każdym pytaniu.

Na końcu zdecyduj: UDOSTĘPNIAM czy NIE?

1. Brak źródła lub nieznane źródło

- Czy wiadomo, kto napisał artykuł/post? TAK ☐ NIE ☐
- Czy podano wiarygodne źródła (np. instytucje, badania, znane media)? TAK ☐ NIE ☐

2. Sensacyjne nagłówki i emocje

- Czy tytuł brzmi jak szok, skandal albo straszenie? TAK ☐ NIE ☐
- Czy czuję, że ktoś próbuje mną manipulować emocjami? TAK ☐ NIE ☐

3. Sprzeczne lub dziwne treści

- Czy w treści są błędy, sprzeczności albo rzeczy, które „nie trzymają się kupy”? TAK ☐ NIE ☐
- Czy informacje są zbyt skrajne lub czarno-białe? TAK ☐ NIE ☐

4. Brak dowodów i faktów

- Czy są podane konkretne dane, liczby, eksperci, linki? TAK ☐ NIE ☐
- Czy da się potwierdzić to w innym, niezależnym źródle? TAK ☐ NIE ☐

5. Zbyt szybkie rozprzestrzenianie się

- Czy wiele osób udostępnia to bardzo szybko, bez sprawdzenia? TAK ☐ NIE ☐
- Czy wygląda to na łańcuszek, „musicie to zobaczyć!”, „podaj dalej!”? TAK ☐ NIE ☐

Podsumowanie:

Jeśli przeważa NIE → uważaj, to może być FAKE NEWS ✗

Jeśli przeważa TAK → większa szansa, że informacja jest prawdziwa ✓

ANALIZA FAKE NEWSA**Część I. Rozgrzewka (5 min)**

Zastanów się:

1. Gdzie najczęściej spotykasz fake newsy?
.....
2. Jak rozpoznajesz, że coś może być fałszywe?
.....

Część II. Praca z przykładem (20 min)

Prowadzący przedstawia krótki news (może być wydrukowany lub wyświetlony).

Instrukcja dla ucznia: Zaznacz i opisz elementy, które mogą świadczyć o manipulacji.

1. **Nagłówek**
 - o Czy jest clickbaitowy, przesadzony lub wywołuje emocje?
.....
2. **Źródło**
 - o Kto jest autorem? Czy podano datę, instytucję, link?
.....
3. **Treść**
 - o Jakie emocje wywołuje? Czy zawiera niepotwierdzone dane/statystyki?
.....
4. **Zdjęcie/obraz**
 - o Czy pasuje do treści? Czy może być zmanipulowane lub wyrwane z kontekstu?
.....
5. **Cel**
 - o Kto mógłby zyskać na tym, że ta informacja się rozprzestrzeni?
.....

Część III. Ćwiczenie w parach (25 min)

1. Wybierzcie **jeden artykuł/post z Internetu**.
2. Wypełnijcie wspólnie poniższe punkty:

1. Nagłówek

- Co zauważyłem/am?

.....

- Moja ocena: ☐ prawda ☐ fałsz ☐ niepewne

Jak to sprawdzę?

2. Źródło

- Co zauważyłem/am?

.....

- Moja ocena: ☐ rzetelne ☐ nierzetelne

Jak to sprawdzę?

3. Treść

- Co zauważyłem/am?

.....

- Moja ocena: ☐ prawda ☐ fałsz ☐ niepewne

- Jak to sprawdzę?

4. Obraz/zdjęcie

- Co zauważyłem/am?

.....

- Moja ocena: ☐ autentyczne ☐ zmanipulowane

Jak to sprawdzę?

5. Cel publikacji

- Co zauważyłem/am?

.....

Jak to sprawdzę?

Część IV. Podsumowanie i refleksja (10 min)

1. Jakie techniki manipulacji zauważyłem/am najczęściej?

.....

2. Jakie narzędzia są dla mnie najskuteczniejsze w sprawdzaniu informacji?

.....

3. Zapisz własną zasadę: „Zanim udostępnię, sprawdzam, czy...”

.....

CHECKLISTA: ZANIM UDOSTĘPNISZ – SPRAWDŹ**Instrukcja:**

Zanim klikniesz „Udostępnij” w mediach społecznościowych, zatrzymaj się i przejdź przez tę checklistę. Zaznacz ✔, jeśli odpowiedź jest **TAK**.

Jeśli choć jedno pytanie budzi wątpliwości → **STOP! Nie udostępniaj.**

Checklista

1. **Źródło**
 - o Czy wiem, kto jest autorem tej treści?
 - o Czy źródło jest znane i rzetelne?
2. **Treść**
 - o Czy nagłówek odpowiada temu, co naprawdę jest w treści?
 - o Czy nie zawiera przesady lub clickbaitów?
3. **Emocje**
 - o Czy tekst nie próbuje mną manipulować, grając na strachu, złości lub sensacji?
 - o Czy potrafię ocenić go na chłodno, bez kierowania się emocjami?
4. **Fakty**
 - o Czy tę samą informację potwierdzają inne, niezależne źródła?
 - o Czy mogę łatwo sprawdzić dane, zdjęcie, cytaty?
5. **Cel**
 - o Kto może zyskać na tym, że uwierzę i udostępnię tę treść?
 - o Czy to informacja, czy może próba manipulacji?

Ćwiczenie praktyczne (10 minut)

Weź ostatni post z mediów społecznościowych, który Cię zaskoczył lub poruszył.

Sprawdź go za pomocą checklisty i odpowiedz:

- Czy warto go udostępnić? Dlaczego TAK/NIE?

DEEPPFAKE, BOTY, CLICKBAITY

Część I. Rozgrzewka (5 min)

1. Z czym kojarzy Ci się słowo **deepfake**?

.....

2. Co wiesz o **botach** w mediach społecznościowych?

.....

3. Jak reagujesz, gdy widzisz **clickbaitowy nagłówek**?

.....

Część II. Analiza przykładu (20 min)

Prowadzący pokazuje/przekazuje wydrukowane krótkie fragmenty treści:

- nagłówek typu clickbait,
- komentarze botów (powtarzalne, emocjonalne, bez źródeł),
- fragment wideo/grafiki deepfake (lub opis przykładu).

Instrukcja: Zaznacz elementy, które wskazują na manipulację.

1. Nagłówek

- Co zauważyłem/am? (opis)

.....

- Dlaczego to może być manipulacja?

.....

- Jak to sprawdzę?

.....

2. Komentarze / boty

- Co zauważyłem/am? (opis)

.....

- Dlaczego to może być manipulacja?

.....

- Jak to sprawdzę?

.....

3. Obraz / wideo

- Co zauważyłem/am? (opis)
.....
- Dlaczego to może być manipulacja?
.....
- Jak to sprawdzę?
.....

Część III. Ćwiczenie praktyczne w grupach (30 min)

1. Wybierzcie jedną formę manipulacji: **deepfake, boty albo clickbait**.
2. Odpowiedzcie w grupie na pytania:

- o Jak ta technika wpływa na emocje odbiorców?
.....

- o Jakie mogą być konsekwencje społeczne jej rozpowszechniania?
.....

- o Jakie są 3 sposoby obrony przed tym typem manipulacji?

1.
2.
3.

Część IV. Podsumowanie i refleksja (10 min)

1. Która z technik (deepfake, boty, clickbaity) jest Twoim zdaniem **najgroźniejsza** i dlaczego?
.....

2. Co zapamiętałem/am z dzisiejszej analizy?
.....

3. Moja własna zasada: „**Zanim uwierzę, sprawdzam...**”
.....

DEZINFORMACJA A BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE

Część I. Rozgrzewka – Moje skojarzenia (5 minut)

Dokończ zdanie:

1. **Dezinformacja to**.....
2. **Bezpieczeństwo społeczne to**.....
3. **Najgroźniejsze fake newsy, jakie znam, dotyczą**.....

Część II. Analiza przypadków (20 minut)

Przeczytaj scenariusz i odpowiedz na pytania.

Scenariusz A:

W mediach społecznościowych pojawia się informacja, że w Twoim mieście zamknięto wszystkie szkoły z powodu „tajemniczej choroby”. Post szybko zdobywa popularność.

Pytania:

1. Jak mogą zareagować mieszkańcy?
2. Czy ta informacja może być zagrożeniem dla bezpieczeństwa społecznego? W jaki sposób?
3. Jak sprawdzisz, czy ta wiadomość jest prawdziwa?

Scenariusz B:

Na popularnym forum pojawia się filmik pokazujący, że „politycy planują zakazać korzystania z internetu w weekendy”. Komentarze są pełne gniewu i oburzenia.

Pytania:

1. Jakie emocje wywołuje ta informacja?
2. Jak może wpłynąć na zaufanie do władz?
3. Jakie działania mogłyby ograniczyć skutki tej dezinformacji?

Część III. Ćwiczenie praktyczne – Symulacja (30 minut)

W grupach 3–4 osobowych:

1. Wymyśl **nagłówek fake newsa**, który mógłby wywołać panikę w społeczeństwie.
2. Wskaż, jakie mogą być skutki tej informacji dla:
 - o zwykłych ludzi,
 - o instytucji publicznych,
 - o całego społeczeństwa.
3. Zaproponuj **3 sposoby przeciwdziałania** tej dezinformacji.

Część IV. Refleksja i podsumowanie (10 minut)

Odpowiedz indywidualnie:

1. Dlaczego dezinformacja jest zagrożeniem dla bezpieczeństwa społecznego?
2. Jakie trzy zasady krytycznego myślenia pomogą Ci chronić siebie i innych?

JAK DZIAŁA AI - TWORZENIE A WYKRYWANIE FAKE NEWSÓW

Część I. Rozgrzewka – Moje doświadczenia (5 minut)

Dokończ zdania:

1. Z AI (np. ChatGPT, generatory obrazów) spotkałem/am się w sytuacji.....
2. Treści w internecie, które wyglądały podejrzanie, to.....
3. Moim zdaniem największe zagrożenie związane z AI to.....

Część II. Tworzenie fake newsów z pomocą AI (20 minut)

Ćwiczenie w parach lub grupach 3–4 osobowych:

1. Wyobraź sobie, że chcesz stworzyć fake newsa z pomocą AI.
 - o Wybierz temat (np. zdrowie, polityka, sport).
 - o Napisz **clickbaitowy nagłówek**.
 - o Zastanów się, jakie emocje chcesz wywołać (strach, szok, oburzenie?).
2. Odpowiedz:
 - o Kto mógłby na tym zyskać?
 - o Jakie mogą być skutki rozpowszechnienia tej fałszywej informacji?

Część III. Wykrywanie fake newsów – narzędzia i kryteria (25 minut)

Zadanie indywidualne + praca w parach:

1. Przeczytaj podany krótki post (prowadzący może przygotować przykłady).
2. Oceń, czy może być fake newsem.
3. Skorzystaj z poniższej listy pytań:
 - o Czy wiadomo, kto jest autorem?
 - o Czy źródło jest rzetelne?
 - o Czy nagłówek pasuje do treści?
 - o Czy w treści występuje język emocjonalny lub manipulacyjny?
 - o Czy można potwierdzić tę informację w innych źródłach?
4. W parach porównaj swoje odpowiedzi i spróbuj wspólnie zdecydować: **prawda czy fałsz?**

Część IV. Symulacja fact-checkingu (30 minut)

- W grupach uczestnicy dostają po 2–3 krótkie przykłady treści (np. zmanipulowany obraz, clickbaitowy nagłówek, komentarz od bota).
- Ich zadaniem jest:
 1. Zidentyfikować techniki manipulacji.
 2. Zaproponować sposób weryfikacji (np. odwrotne wyszukiwanie obrazu, sprawdzenie autora, analiza języka).
- Każda grupa przygotowuje **mini raport fact-checkingowy** i przedstawia go na forum.

Część V. Refleksja i podsumowanie (10 minut)

1. Czego nauczyłem/am się o roli AI w tworzeniu fake newsów?
2. Jakie narzędzia i techniki są dla mnie najbardziej przydatne, by wykrywać manipulacje?
3. Zapisz jedną zasadę, którą zapamiętasz i będziesz stosować w praktyce.

KRYTYCZNE MYŚLENIE W PRAKTYCE

- SYMULACJA KAMPANII DEZINFORMACYJNEJ

Część I. Wprowadzenie (5 min)

Zanim zaczniemy, odpowiedz:

1. Co rozumiem przez pojęcie „kampania dezinformacyjna”?
.....
2. Dlaczego ktoś mógłby chcieć ją prowadzić?
.....

Część II. Tworzymy kampanię (30 min)

Praca w grupach 3–4 osobowych

Instrukcja:

Wyobraźcie sobie, że jesteście zespołem, który chce rozprzestrzenić dezinformację w internecie.

1. **Wybierzcie temat kampanii** (np. zdrowie, polityka, sport, ekologia).
.....
2. **Stwórzcie fałszywy nagłówek lub hasło kampanii.**
.....
3. **Określcie kanały rozpowszechniania:**
 - o Facebook, Instagram, TikTok, fora internetowe, inne?
.....
4. **Wskażcie emocje, które chcecie wywołać u odbiorców.**
.....
5. **Zapiszcie spodziewane skutki kampanii:**
 - o dla ludzi:
.....
 - o dla instytucji:
.....
 - o dla całego społeczeństwa:
.....

Część III. Analiza i demaskowanie (30 min)

Teraz wcielacie się w **fact-checkerów** – zadaniem Waszej grupy jest:

1. Wskazać, **jakie techniki manipulacji** zostały użyte w kampanii.
.....
2. Zaproponować **3 metody obrony** przed tą dezinformacją.
.....
3. Ułożyć krótkie hasło edukacyjne (antykampanię), które chroni społeczeństwo przed skutkami fake newsów.
.....

Część IV. Refleksja (10 min)

1. Co było łatwiejsze: tworzenie fake newsa czy jego obalanie? Dlaczego?
.....
2. Jakie emocje pojawiły się w trakcie ćwiczenia?
.....
3. Czego nauczyłem/am się o krytycznym myśleniu?
.....

QUIZZ

Czym jest dezinformacja i jak ją rozpoznać

1. Czym różni się dezinformacja od misinformacji?

- A) Dezinformacja to błąd bez złej woli, misinformacja to fałsz celowy
- B) Dezinformacja jest celowym kłamstwem, misinformacja to niezamierzona pomyłka
- C) To dokładnie to samo
- D) Dezinformacja występuje tylko w internecie

2. Co to jest fake news?

- A) Informacja rzetelna i sprawdzona
- B) Neutralna wiadomość
- C) Fałszywa wiadomość udająca prawdziwy news
- D) Krótkie ogłoszenie

3. Jaką rolę pełni clickbait w dezinformacji?

- A) Pomaga weryfikować fakty
- B) Zachęca do kliknięcia poprzez przesadzone lub fałszywe nagłówki
- C) Chroni odbiorców przed manipulacją
- D) Służy wyłącznie nauce języka

4. Co oznacza „manipulacja informacją”?

- A) Obiektywne przedstawienie danych
- B) Celowe zmienianie, pomijanie lub wyolbrzymianie treści
- C) Tworzenie encyklopedii
- D) Przypadkowy błąd

5. Co to jest bańka informacyjna?

- A) Gra komputerowa
- B) Ograniczenie dostępu do treści tylko zgodnych z naszymi poglądami
- C) Neutralny artykuł
- D) Reklama internetowa

6. Dlaczego dezinformacja często wywołuje silne emocje?

- A) Bo jest nudna
- B) Bo emocje ułatwiają zapamiętywanie i szybkie rozprzestrzenianie treści
- C) Bo treści są zawsze prawdziwe
- D) Bo odbiorcy lubią spokojne wiadomości

7. Jak rozpoznać rzetelne źródło informacji?

- A) Ma autora, datę, kontekst i wiarygodne dane
- B) Jest anonimowe i sensacyjne
- C) Zawsze zawiera memy
- D) Nie podaje żadnych źródeł

8. Co to jest framing (ramowanie przekazu)?

- A) Tworzenie grafik z ramką
- B) Pokazywanie tego samego faktu w różnym świetle, w zależności od narracji
- C) Kopiowanie cudzych tekstów
- D) Pisanie encyklopedii

9. Dlaczego fact-checking jest ważny?

- A) Bo utrudnia dostęp do internetu
- B) Bo pozwala sprawdzać rzetelność i prawdziwość informacji
- C) Bo zwiększa liczbę reklam
- D) Bo chroni przed wirusami komputerowymi

10. Jaką pierwszą zasadę warto zastosować, gdy natrafiamy na sensacyjny post w internecie?

- A) Natychmiast go udostępnić
- B) Zignorować i usunąć konto
- C) Zatrzymać się i sprawdzić źródło oraz fakty
- D) Napisać emocjonalny komentarz

DEZINFORMACJA

DEFINICJA

- fałszywa, kłamliwa, myląca informacja wprowadzenie w błąd przez podanie fałszywych informacji
- sytuacja, w której brakuje informacji rzetelnych
- działanie w zakresie wywierania wpływu manipulowanie informacjami

DEZINFORMACJA

A

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE

FAŁSZYWE INFORMACJE MNIEJSZE ZAUFANIE

POLARYZACJA SPOŁECZNA POLARYZACJA SPOŁECZNA

DEZINFORMACJA MOŻE WPŁYWAĆ NA BEZPIECZEŃSTWO I STABILIZACJĘ SPOŁECZEŃSTWA

Deepfake, boty, clickbaity

1. Czym jest deepfake?

- A) Mem internetowy
- B) Zmanipulowane wideo/audio wygenerowane przez AI
- C) Clickbaitowy nagłówek
- D) Gra komputerowa

2. Po czym można rozpoznać deepfake?

- A) Nienaturalna mimika, ruchy, dźwięk
- B) Zawsze ma znak wodny „fake”
- C) Jest wyłącznie w 3D
- D) Można go rozpoznać tylko w laboratorium

3. Czym są boty w mediach społecznościowych?

- A) Prawdziwi użytkownicy
- B) Automatyczne programy publikujące lub komentujące treści
- C) Nowa aplikacja do filmów
- D) Administratorzy sieci

4. Po czym można poznać bota w komentarzach?

- A) Píše bardzo szczegółowo i logicznie
- B) Powtarza frazy, brak mu spójności, nie prowadzi rozmowy
- C) Zawsze używa emotikonów
- D) Zawsze podaje źródła

5. Co to jest clickbait?

- A) Nagłówek przesadzony lub fałszywy, by przyciągnąć uwagę
- B) Neutralna wiadomość
- C) Reklama produktu
- D) Prawdziwy artykuł naukowy

6. Dlaczego clickbaity są skuteczne?

- A) Bo podają dokładne fakty
- B) Bo wywołują ciekawość i emocje
- C) Bo są bardzo krótkie
- D) Bo zawierają przypisy naukowe

7. Co to jest farma trolli?

- A) Gra strategiczna
- B) Grupa osób publikujących fałszywe lub prowokacyjne treści
- C) Zbiór botów w komputerze
- D) Strona z bajkami

8. Jaki jest cel stosowania deepfake'ów?

- A) Tylko do rozrywki
- B) Wprowadzanie w błąd i manipulacja odbiorcami
- C) Nauczanie w szkołach
- D) Tworzenie gier edukacyjnych

9. Jaką rolę pełnią boty w kampaniach dezinformacyjnych?

- A) Pomagają sprawdzać fakty
- B) Automatycznie rozpowszechniają fake newsy i komentarze
- C) Tworzą neutralne treści
- D) Edukują odbiorców

10. Co jest najlepszą obroną przed manipulacją w internecie?

- A) Klikanie wszystkiego, co się pojawi
- B) Krytyczne myślenie i sprawdzanie źródeł
- C) Ignorowanie wszystkich wiadomości
- D) Poleganie wyłącznie na znajomych

CHECKLISTA ZANIM UDOSTĘPNISZ – SPRAWDŹ

Sprawdź źródło informacji

Czytaj cały artykuł, nie tylko tytuł

Szukaj innych źródeł na ten temat

Przeanalizuj zdjęcia czy nagrania

Jak działa AI w tworzeniu i zwalczaniu fake newsów?

1. Co oznacza skrót AI?

- A) Sztuczna inteligencja
- B) Aktywna inwigilacja
- C) Algorytm interakcji
- D) Automatyczna informacja

2. Co to jest deepfake?

- A) Szyfrowany plik dźwiękowy
- B) Zmanipulowane wideo/audio stworzone przez AI
- C) Aplikacja do tworzenia grafik
- D) Sposób ukrywania danych

3. Do czego służy narzędzie InVID?

- A) Do weryfikacji materiałów wideo
- B) Do montażu filmów
- C) Do publikacji treści w internecie
- D) Do kodowania obrazów

4. Jakie treści może generować generatywna AI?

- A) Teksty, obrazy, filmy
- B) Tylko grafiki
- C) Tylko dane liczbowe
- D) Tylko komentarze internetowe

5. Co NIE jest cechą fake newsa?

- A) Clickbaitowy nagłówek
- B) Dokładne cytowanie faktów
- C) Emocjonalny język
- D) Brak źródeł

6. Czy AI może pomóc w wykrywaniu dezinformacji?

- A) Nie, tylko ją tworzy
- B) Tak, jeśli jest odpowiednio zaprogramowana
- C) Tylko w języku angielskim
- D) Nie wiadomo

7. Które narzędzie służy do fact-checkingu zdjęć?

- A) Word
- B) TikTok
- C) Google Reverse Image / TinEye
- D) Zoom

8. Jakie ryzyko niesie AI przy tworzeniu informacji?

- A) Tworzy tylko stare dane
- B) Może generować fałszywe i przekonujące treści
- C) Pisze zbyt krótkie teksty
- D) Niszczy pliki źródłowe

9. Co to jest chatbot?

- A) Program komputerowy prowadzący rozmowę tekstową
- B) Fałszywe konto na Instagramie
- C) Narzędzie do pisania kodu
- D) Rzeczywista osoba z pomocą AI

10. Jakie emocje często wywołuje dezinformacja?

- A) Strach, gniew, szok
- B) Obiektywizm i spokój
- C) Nuda
- D) Śmiech i relaks

Krytyczne myślenie w praktyce: symulacja kampanii dezinformacyjnej

1. Czym jest krytyczne myślenie?

- A) Wierzenie we wszystko, co się czyta
- B) Analizowanie informacji, zadawanie pytań, sprawdzanie źródeł
- C) Ignorowanie wiadomości
- D) Zgadanie się ze znajomymi

2. Czym różni się dezinformacja od misinformacji?

- A) Dezinformacja jest celowa, misinformacja to niezamierzona pomyłka
- B) Dezinformacja to plotka, misinformacja to fake news
- C) Misinformacja występuje tylko w gazetach
- D) To synonimy

3. Co to jest framing (ramowanie przekazu)?

- A) Pokazywanie faktów w różnym świetle w zależności od narracji
- B) Kopiowanie tekstów
- C) Fałszywy obraz
- D) Pisanie encyklopedii

4. Na czym polega efekt potwierdzenia (confirmation bias)?

- A) Na poszukiwaniu informacji, które potwierdzają nasze poglądy
- B) Na dokładnym sprawdzaniu źródeł
- C) Na wierze w pierwsze zdanie tekstu
- D) Na korzystaniu tylko z jednego medium

5. Co to jest heurystyka dostępności?

- A) Skupianie się na informacjach najłatwiej dostępnych i najczęściej powtarzanych
- B) Pisanie długich artykułów
- C) Używanie encyklopedii
- D) Podawanie źródeł

6. Dlaczego emocje są ważne w kampaniach dezinformacyjnych?

- A) Bo pomagają szybciej zapamiętać treść i łatwiej ją rozpowszechnić
- B) Bo sprawiają, że informacja jest nudna
- C) Bo są nieistotne
- D) Bo uspokajają odbiorców

7. Co to jest symulacja kampanii dezinformacyjnej?

- A) Ćwiczenie polegające na tworzeniu i analizie fałszywych treści
- B) Gra komputerowa
- C) Program telewizyjny
- D) Zbiór reklam

8. Co powinieneś zrobić, gdy trafisz na sensacyjny post w internecie?

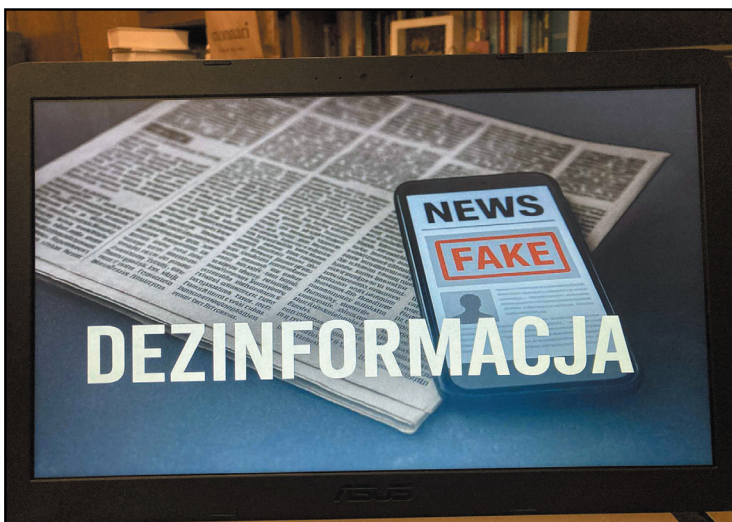
- A) Od razu udostępnić
- B) Sprawdzić źródło i poszukać potwierdzenia
- C) Napisać emocjonalny komentarz
- D) Zignorować wszystko

9. Co to jest cherry-picking?

- A) Wybieranie tylko faktów, które pasują do tezy, ignorując inne
- B) Ozdabianie tekstu
- C) Tworzenie clickbaitów
- D) Używanie botów

10. Dlaczego krytyczne myślenie jest ważne w internecie?

- A) Bo zwiększa liczbę lajków
- B) Bo pozwala rozpoznawać manipulacje i podejmować świadome decyzje
- C) Bo przyspiesza scrollowanie
- D) Bo ułatwia klikanie w reklamy

Techniki manipulacji w mediach społecznościowych

1. Czym jest clickbait?

- A) Artykuł naukowy
- B) Nagłówek zachęcający do kliknięcia, często przesadzony
- C) Neutralna informacja
- D) Zmanipulowane zdjęcie

2. Na czym polega cherry-picking?

- A) Pokazywanie wszystkich faktów
- B) Wybieranie tylko wybranych informacji potwierdzających tezę
- C) Tworzenie fałszywych danych
- D) Kopiowanie cudzych treści

3. Co oznacza framing (ramowanie przekazu)?

- A) Umieszczanie tekstu w ramce
- B) Pokazywanie tego samego faktu w różnym świetle
- C) Fałszywe zdjęcie
- D) Ukrywanie źródła

4. Co to jest retoryka strachu?

- A) Używanie faktów w dyskusji
- B) Wywoływanie silnych emocji, by wpłynąć na odbiorcę
- C) Humorystyczne podejście do problemu
- D) Neutralny język

5. Co to jest bańka informacyjna?

- A) Popularna aplikacja
- B) Sytuacja, gdy widzimy tylko treści zgodne z naszymi poglądami
- C) Fałszywy post
- D) Fake news w formie grafiki

6. Co to jest narracja alternatywna?

- A) Nowoczesna metoda storytellingu
- B) Fałszywa wersja rzeczywistości, często w formie teorii spiskowej
- C) Neutralna analiza wydarzeń
- D) Opis w encyklopedii

7. Dlaczego clickbaity są skuteczne?

- A) Bo są nudne
- B) Bo dostarczają sprawdzonych danych
- C) Bo wywołują emocje i ciekawość
- D) Bo zawierają dużo faktów

8. Co oznacza pojęcie manipulacja informacją?

- A) Neutralne przekazywanie wiadomości
- B) Celowe zmienianie, pomijanie lub eksponowanie danych
- C) Pisanie notatek
- D) Analiza w laboratorium

9. Kto to są trolle internetowe?

- A) Bohaterowie bajek
- B) Osoby lub grupy, które celowo wywołują konflikty w sieci
- C) Aplikacje do postowania
- D) Zautomatyzowane boty

10. Dlaczego krytyczne myślenie jest ważne w mediach społecznościowych?

- A) Bo pozwala szybciej pisać posty
- B) Bo ułatwia manipulację innymi
- C) Bo pomaga rozpoznawać fałsz i podejmować świadome decyzje
- D) Bo sprawia, że mamy więcej lajków

Lista i opisy narzędzi

Co to jest fact-checking?

Fact-checking (z ang. *sprawdzanie faktów*) to **proces weryfikacji informacji**, czyli sprawdzania, czy dana wiadomość, cytat, statystyka albo zdjęcie są prawdziwe.

Polega na:

- sprawdzeniu źródła informacji – kto to napisał i dlaczego,
- porównaniu z innymi, wiarygodnymi źródłami,
- analizie danych, zdjęć czy nagrań, by upewnić się, czy nie zostały zmanipulowane,
- korzystaniu z narzędzi internetowych (np. TinEye, InVID, NewsGuard).

Dlaczego fact-checking jest ważny?

- Pomaga **odróżnić prawdę od manipulacji**.
- Chroni przed wpadaniem w pułapki fake newsów.
- Uczy **krytycznego myślenia** i odpowiedzialności za to, co udostępniamy dalej.
- Jest podstawą **świadomego obywatelstwa** w świecie cyfrowym.

Przykład:

Jeśli ktoś udostępni w Internecie zdjęcie „powodzi w Polsce w 2025 roku”, a Ty dzięki fact-checkingowi odkryjesz w Google Images, że to zdjęcie pochodzi z Indii sprzed 10 lat → **to właśnie wykonałeś fact-checking**.

Narzędzia do fact-checkingu

1. InVID & WeVerify

- **Do czego służy?** Analiza wideo i zdjęć – umożliwia sprawdzenie, czy film został zmanipulowany, pozwala na wyszukiwanie klatek w sieci.
- **Adres:** <https://www.invid-project.eu>

2. TinEye

- **Do czego służy?** Odwrotne wyszukiwanie obrazów – sprawdza, gdzie i kiedy dana grafika pojawiła się wcześniej w internecie.
- **Przykład:** możesz odkryć, że zdjęcie użyte w „fake newsie” pochodzi z innego kraju lub wydarzenia.
- **Adres:** <https://tineye.com>

3. Google Images / Google Lens

- **Do czego służy?** Wyszukiwanie obrazów i zdjęć w sieci, aby sprawdzić ich autentyczność i pierwotne źródło.
- **Dodatkowa funkcja:** pozwala szybko zweryfikować memy i popularne grafiki.
- **Adres:** <https://images.google.com>

4. NewsGuard

- **Do czego służy?** Wtyczka do przeglądarki, która ocenia wiarygodność stron informacyjnych na podstawie jasnych kryteriów (np. transparentność, faktyczność).
- **Działa jak:** „światła drogowe” – strony oznaczone zielonym kolorem są rzetelne, czerwonym – problematyczne.
- **Adres:** <https://www.newsguardtech.com>

5. Demagog.org.pl (Polska)

- **Do czego służy?** Najstarsza i największa polska organizacja fact-checkingowa. Analizuje wypowiedzi polityków, publicystów i popularne treści w sieci.
- **Przykład:** sprawdzanie prawdziwości cytatów i danych statystycznych.
- **Adres:** <https://demagog.org.pl>

6. Snopes

- **Do czego służy?** Jedna z najstarszych stron fact-checkingowych na świecie. Weryfikuje popularne mity, łańcuszki internetowe, teorie spiskowe i fake newsy.
- **Adres:** <https://snopes.com>

7. AFP Sprawdzam (Polska, Agencja France-Presse)

- **Do czego służy?** Polska redakcja AFP prowadzi fact-checking treści internetowych, zdjęć i nagrań publikowanych w mediach społecznościowych.
- **Adres:** <https://sprawdzam.afp.com>

NOTATKI

NOTATKI

NOTATKI

NOTATKI

Minister
Edukacji

**Fundacja
Ypsilon Art**

Dezinformacja a bezpieczeństwo

**Materiał powstał w ramach programu Ministra Edukacji
„Młodzi Obywatele”!**

Panik:

Fake newsy mogą
wywoływać
nieuzasadniony lęk.

Tytuł projektu:

„Świadomy obywatel w cyfrowym świecie - jak rozpoznać dezinformację?”

realizacja: **Fundacja Ypsilon Art**

**Polaryzacja
społeczna**

więcej na stronie:

Dezinformacja
dzieli społeczeństwo
na czarne i białe.

**Polaryzacja
społeczna**

www.swiadomyobywatel.org.pl

**Mniejsze
zaufanie**

Dezinformacja
osłabia zaufanie do
instytucji i mediów.

Konflikty

Fake newsy mogą
przebiegać do
podziałów społecznych
i przemocy.

**Zadanie współfinansowane jest ze środków Ministra Edukacji w ramach
programu „Młodzi obywatele” na 2025 r.**